

Concept eindversie
20 mei 2004

Bekwaamheidseisen leraren

**Stichting Beroepskwaliteit Leraren
en ander onderwijspersoneel**

Inleiding

Wat goed onderwijs is, wordt bepaald door de samenleving. Die stelt zich de vraag: Wat hebben leerlingen nodig om in de maatschappij van deze tijd te kunnen functioneren? Het antwoord op die vraag is niet altijd hetzelfde: allerlei invalshoeken, inzichten, ontwikkelingen en wisselende prioriteiten spelen een rol. Toch bestaat er op hoofdlijnen wel eensgezindheid over wat goed onderwijs inhoudt:

Goed onderwijs

- komt tegemoet aan de basisbehoeften van leerlingen (veiligheid, waardering, uitdagingen om te leren)
- helpt leerlingen om die dingen te leren die maatschappelijk noodzakelijk zijn en die ze zelf willen en kunnen leren
- is bij de tijd (inhoud, leermiddelen, werkwijzen)
- past bij de eigen identiteit van de school en bij de actuele stand van zaken in de onderwijskundige theorie en praktijk

Goede leraren

Hoe goed onderwijs ook gedefinieerd wordt, het staat of valt met goede leraren. Dan is vervolgens de vraag wat een goede leraar is. Zo iemand moet in ieder geval heel wat in zijn mars hebben. Dat zie je als je kijkt naar een leraar in actie met zijn klas.

Om te beginnen moet een leraar natuurlijk allerlei vakkennis hebben. Maar dat is niet genoeg: hij moet die kennis ook op een goede manier kunnen inzetten als hij met zijn leerlingen werkt. Daarbij spelen pedagogisch inzicht, didactische vaardigheid en organisatorisch talent een grote rol. Vervolgens is de omgang met leerlingen van cruciaal belang voor zijn werk en ook zal de leraar moeten kunnen samenwerken met collega's. En dan staan er nog gesprekken met ouders en overleg met instanties in zijn agenda. De professionele activiteiten van een leraar bestrijken een groot gebied.

Wat een goede leraar is, valt dus niet in één zin te zeggen.

Een goede leraar typeren door een opsomming te geven van zijn gedragsrepertoire voldoet evenmin. Een leraar handelt altijd op basis van een ingewikkeld geheel van kennis, inzicht en vaardigheden. Daarbij spelen trouwens ook beroepsopvattingen, beroepshouding en persoonlijke eigenschappen een belangrijke rol.

Dit alles is niet tastbaar, niet direct waarneembaar, het speelt zich als het ware onder de oppervlakte af, maar het is er wel. Het concrete, wél waarneembare handelen van een leraar steunt erop, is ervan afhankelijk.

Wat een goede leraar is, is kortom een complexe zaak.

Maar hoe complex de zaak ook is, hoe breed ook het werkterrein, het is nodig lerarenbekwaamheid zo helder mogelijk te beschrijven. Het lijdt immers geen twijfel dat een leraar bekwaam moet zijn. Zonder professionele bekwaamheid kan een leraar zijn verantwoordelijkheden onmogelijk waar maken.

Zeven competenties

De verantwoordelijkheden van de leraar zijn samen te vatten door vier beroepsrollen te onderscheiden: de interpersoonlijke rol, de pedagogische, de vakinhoudelijke & didactische en de organisatorische. Deze beroepsrollen worden door de leraar vervuld in vier verschillende typen situaties die kenmerkend zijn voor het beroep van leraar: het werken met leerlingen, met collega's, met de omgeving van de school en met zichzelf. Bij dat laatste gaat het om het werken aan de eigen professionele ontwikkeling.

Door de vier beroepsrollen en de vier typen situaties met elkaar in verband te brengen, ontstaat er een raamwerk voor de beschrijving van lerarenbekwaamheid. Door vervolgens onder woorden te brengen wat de professionele manier van werken is van de goede, bekwame leraar in elke combinatie van beroepsrol en situatie, ontstaat er een beschrijving van lerarenbekwaamheid in competenties.

In de praktijk is gebleken dat het niet nodig is zestien competenties te onderscheiden: zeven competenties volstaan om alle wezenlijke aspecten van lerarenbekwaamheid goed in kaart te brengen.

Overzicht competenties	met leerlingen	met collega's	met omgeving	met zichzelf
interpersoonlijk	1	5	6	7
pedagogisch	2			
vakinhoudelijk en didactisch	3			
organisatorisch	4			

Bekwaamheidseisen

Goed onderwijs staat of valt met goede leraren. En dus vraagt goed onderwijs om duidelijke bekwaamheidseisen waaraan leraren moeten voldoen. Dat was de gedachte achter de opdracht aan de beroepsgroep van alle leraren om zelf een professionele kwaliteitsstandaard in de vorm van bekwaamheidseisen te formuleren.

En zo hebben werkgroepen van leraren onder leiding van SBL gewerkt aan een voorstel voor bekwaamheidseisen. Men inventariseerde vanaf september 2000 kenmerkende beroepssituaties, -handelingen en -verantwoordelijkheden. Hieruit ontstond het beschrijvingsmodel met de zeven lerarencompetenties.

Dit model is vervolgens in portfolioprojecten uitgetoetst. Leraren uit basisonderwijs, voortgezet onderwijs en bve hebben in deze fase hun eigen lerarenbekwaamheid in beeld gebracht in een digitaal lerarenportfolio. Intussen gingen werkgroepen verder met het ontwikkelen en formuleren van de bekwaamheidseisen.

Deze eerste fase is afgesloten met een eerste versie van het voorstel voor de bekwaamheidseisen, aangeboden aan minister Hermans in april 2002. Deze versie is gepubliceerd op de SBL-website (www.lerarenweb.nl) en via een informatieve cdrom en een videodocumentaire breed in de beroepsgroep verspreid: de videofilm is op honderden bijeenkomsten (studiedagen, congressen, seminars) aan groepen leraren vertoond en met hen besproken, van de cdrom zijn in opdracht van SBL zo'n 15.000 exemplaren vervaardigd en gedistribueerd.

Vanaf september 2002 zijn de werkgroepen omgezet in regionale kwaliteitskringen onder leiding van een regiocoördinator, in eerste instantie vijftien, later uitgebreid

tot vijftientig. Dit markeert het begin van de tweede fase in het proces om met de beroepsgroep van leraren een kwaliteitsstandaard te ontwikkelen. Op een gedegen en systematische manier zijn in die regionale kwaliteitskringen de voorgestelde bekwaamheidseisen besproken en becommentarieerd. Tegelijkertijd is het voorstel op de website ter discussie gesteld. De Raad van Advies van SBL heeft zich erover gebogen. En ook met de betreffende afdeling van het ministerie van OCW zijn er gesprekken gevoerd. Op al deze manieren is de beroepsgroep van leraren uitgenodigd mee te denken en commentaar te leveren, en zijn ook andere belanghebbenden bij de discussie betrokken: werkgeversorganisaties, schoolleiders, ouderverenigingen, leerlingen, lerarenopleidingen, begeleidingsdiensten en pedagogische centra.

Alle reacties hebben vervolgens geleid tot een aantal aanpassingen van het voorstel. De beschrijving van de competenties is praktischer geworden en de bekwaamheidseisen minder gedetailleerd. De professionele kennis van de leraar en zijn vakinhoudelijke bekwaamheid is explicieter onder woorden gebracht. Ten slotte is ook het onderscheid verduidelijkt tussen de leraar primair onderwijs, de leraar voortgezet onderwijs/bve en de leraar voorbereidend hoger onderwijs: drie onderscheiden sets bekwaamheidseisen.

Bij de behandeling van de wet Beroepen in het onderwijs (BIO) in de Tweede Kamer heeft minister Van der Hoeven de kamerleden de concept-bekwaamheidseisen toegestuurd. Die kwamen dan ook tijdens het debat regelmatig aan de orde, waarbij de Kamer duidelijk maakte dat zij nog een verdere aanvulling op de bekwaamheidseisen wenselijk vond. Het ging daarbij om de herkenbaarheid van de eisen voor het beroepsonderwijs en om aandacht voor leerlingen die extra zorg behoeven. SBL heeft na het kamerdebat, samen met betrokkenen uit het beroepsonderwijs, de bekwaamheidseisen op die punten bijgesteld.

De beroepsgroep van leraren is op deze manier dus gekomen tot een definitief voorstel voor bekwaamheidseisen. Het bestuur van SBL legt dit voorstel voor aan de minister van OCW, die de bekwaamheidseisen vervolgens vastlegt in een Algemene Maatregel van Bestuur (AMVB).

Bekwaamheidseisen tot stand te brengen was al met al een ingewikkeld proces, maar de kwaliteit van onderwijs is dan ook van wezenlijk belang voor de hele samenleving. Met deze bekwaamheidseisen laten leraren zien dat die kwaliteit bij hen in goede handen is en dat zij, met een open oor voor alle belangen, in staat zijn die kwaliteit te waarborgen.

Intussen wordt het feitelijk gebruik van de bekwaamheidseisen in de praktijk gestimuleerd door de regiocoördinatoren en de ambassadeurs van SBL. Vrijwel alle lerarenopleidingen zijn ermee vertrouwd geraakt en ook tal van scholen hebben de weg naar ons materiaal gevonden.

Structuur bekwaamheidseisen

De bekwaamheidseisen zijn geordend naar de zeven competenties en zijn telkens op dezelfde manier opgebouwd en op vergelijkbare manier geformuleerd. Bovendien is de tekst van elke bekwaamheidseis telkens over drie pagina's verdeeld: op de eerste pagina wordt de bijbehorende competentie omschreven, op de tweede pagina staat de bekwaamheidseis zelf en op de derde pagina volgen een aantal indicatoren.

Omschrijving competentie

Bij de omschrijving op de eerste pagina staan de zichtbare aspecten van bekwaamheid voorop: wat de leraar tot stand moet brengen en wat hij daarvoor

moet doen. Waar dat zinvol is, is daarbij gekozen voor deze formulering: Wat ervaart de leerling van wat de leraar doet?

Bijvoorbeeld: de leraar zorgt ervoor dat de kinderen weten dat ze erbij horen en welkom zijn (een element van pedagogisch competent, primair onderwijs) of: de leraar motiveert de leerlingen voor hun leertaken, daagt hen uit om er het beste van te maken en helpt hen om ze met succes af te ronden (element van vakinhoudelijk & didactisch competent, voortgezet onderwijs).

Bekwaamheidseis

Op de tweede pagina staat de bekwaamheidseis. Die begint telkens met de uitspraak dat de leraar zijn verantwoordelijkheid onderschrijft (beroepshouding) en geacht wordt over voldoende kennis en vaardigheden te beschikken om die te kunnen waarmaken.

Vervolgens wordt in algemene termen aangeduid wat het handelingsrepertoire moet zijn van de leraar en over welk type kennis hij moet beschikken. Er wordt daarbij in de regel niet verwezen naar specifieke theorieën of methodieken.

Toelichting

Onder de kop Indicatoren staat op de derde pagina aangeduid uit welke concrete professionele handelingen de bekwaamheid van de leraar blijkt.

Bijvoorbeeld: de leraar kan de opdrachten, oefeningen en toetsen waar de leerlingen mee te maken krijgen, zelf foutloos maken en duidelijk demonstreren of uitleggen (bij vakinhoudelijk & didactisch competent, voortgezet onderwijs).

De indicatoren geven ook houvast bij het interpreteren van de bekwaamheidseis: voorbeelden van handelingen en van wat de leraar met zijn kennis moet kunnen.

Voor alle duidelijkheid: het gaat hier om voorbeelden van indicatoren, niet om een uitputtende lijst. Hier kunnen nog veel indicatoren aan toegevoegd worden en dat is een manier om de bekwaamheidseisen concreter te maken en toe te spitsen op een specifieke situatie, bijvoorbeeld de eigen school.

Taalgebruik

Geprobeerd is de tekst van de bekwaamheidseisen eenvoudig te houden en omslachtigheid of vakjargon te vermijden. Het voordeel hiervan – grotere leesbaarheid – kan ook een nadeel met zich meebrengen: dat alle gebruikte termen en begrippen niet voor iedere lezer meteen duidelijk of ondubbelzinnig zijn. Dat nadeel is overigens minder groot dan het lijkt: het geheel van de tekst, inclusief de toelichtende indicatoren, biedt voldoende houvast voor een goede interpretatie.

Ten slotte

Bekwaamheidseisen voorstellen en vaststellen is één. Nu komt het erop aan ze te gebruiken in de eigen beroepspraktijk om de kwaliteit daarvan zichtbaar te maken en te verbeteren.